

УДК 342.5

Олег Торяник,аспірант Інституту законодавства
Верховної Ради України

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОКУРОРОМ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЩОДО НАГЛЯДУ ЗА НЕГЛАСНИМИ ТА ІНШИМИ СЛІДЧИМИ І РОЗШУКОВИМИ ДІЯМИ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ

Стаття присвячена дослідженню особливостей реалізації прокурором конституційних повноважень щодо нагляду за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку. Запропоновано визначення поняття «нагляд прокурора за проведенням слідчих (розшукових) дій». Запропоновано доповнити форми участі прокурора у проведенні слідчих (розшукових) дій ініціюванням та обґрунтуванням перед слідчим суддею питання про проведення слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: прокурор, конституційні повноваження, слідчі (розшукові) дії, нагляд, досудове розслідування.

Постановка проблеми. Конституція України у ст. 1311 серед повноважень прокуратури передбачила організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку. Дані положення кореспондуються з нормами Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), який у ст. 36 передбачає широкий перелік повноважень прокурора, пов'язаних із проведенням слідчих (розшукових) дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Окремі аспекти проблематики даного дослідження знайшли своє відображення у працях науковців у галузі як конституційного, так і кримінального процесуального права, а саме: Л. Грицаєнко, Р. Жогана, Ю. Кушнерика, В. Осмоляна, М. Погорельця, М. Руденка, Г. Середи, М. Смирнова, Н. Турман та інших.

Метою даної статті є дослідження особливостей реалізації прокурором конституційних повноважень щодо нагляду за проведенням слідчих (розшукових) дій органами правопорядку, аналіз нормативно-правового регулювання функціональної спрямованості діяльності прокурора у кримінальному провадженні та вироблення на цій основі пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання конституційних функцій прокуратури.

Виклад основного матеріалу. Прокурор є активним учасником кримінального провадження, покликаним забезпечувати законність усіх процесуальних дій, а також стежити за недопущенням необґрунтованих обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина. На думку М. І. Смирнова, участь прокурора у досудовому провадженні забезпечується за допомогою наглядових повноважень: запобігання, своєчасне виявлення й усунення можливих порушень закону, забезпечення законності всього досудового розслідування (мета нагляду); за допомогою повноважень, пов'язаних із процесуальним керівництвом, – швидке, повне та неупереджене досудове розслідування кримінального правопорушення (мета процесуального керівництва) [1, с. 134]. На думку В. А. Осмоляна, щоб приймати обґрунтовані та безпомилкові процесуальні рішення, із знанням справи ефективно впливати на хід розслідування конкретного злочину, прокурору необхідно досконало володіти інформацією, яка міститься у матеріалах розслідування, добре пам'ятати встановлені слідством факти та обставини, а також слідчу обстановку, яка склалась. У багатьох випадках цьому сприяє особиста участь прокурора в слідчих діях, безпосереднє сприйняття доказів та їх джерел [2, с. 487].

На нашу думку, нагляд прокурора за проведенням слідчих (розшукових) дій являє собою діяльність щодо виявлення фактів порушень вимог закону під час прийняття рішень про проведення та проведення слід-

чих (розшукових) дій, реагування на такі порушення, а також попередження допущення порушень закону під час проведення слідчих (розшукових) дій. Така діяльність прокурора у кримінальному провадженні забезпечує своєчасне і кваліфіковане проведення слідчих (розшукових) дій, суворе дотримання при цьому вимог закону, що є запорукою здійснення ефективного досудового розслідування.

М. А. Погорецький та Ю. А. Кушнерик виділяють такі форми участі прокурора у провадженні слідчих (розшукових) дій, як: 1) доручення прокурора на їх проведення, 2) давання вказівок прокурором щодо їх проведення, 3) участь прокурора у їх проведенні, а також 4) особисте проведення прокурором слідчих (розшукових) дій [3, с. 83]. Вважаємо доцільне доповнити вказаний перелік ще однією формою – ініціювання та обґрунтування перед слідчим суддею питання про проведення слідчих (розшукових) дій.

Що стосується взаємодії прокурора із слідчим суддею під час здійснення нагляду за дотриманням конституційних прав і свобод особи у разі провадження слідчих (розшукових) дій, то варто зазначити таке. Виключне право суду на надання дозволу на проведення окремих слідчих (розшукових) дій покладає на прокурора обов'язок забезпечити в суді обґрунтованість необхідності проведення тих чи інших процесуальних дій, які обмежують конституційні права і свободи громадян. Без погодження з прокурором слідчий не може самостійно звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення слідчих (розшукових) дій, що забезпечує контроль з боку прокурора за діяльністю слідчого і недопущення прокурором звернення до суду з необґрунтованими клопотаннями, що стосуються обмеження конституційних прав особи. Згода або незгода прокурора зі зверненням до слідчого судді з відповідним клопотанням виражається у вигляді відповідної резолюції на клопотанні, складеному слідчим.

Сама процедура розгляду слідчим суддею клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій також передбачає присутність у судовому засіданні прокурора під час розгляду відповідного клопотання та надання прокурором належного обґрунтування перед судом необхідності проведення тієї чи іншої процесуальної дії. Якщо ж прокурор у судовому засіданні належним чином не обґрунтує наявність підстав для обмеження конституційних прав і свобод людини шляхом проведення слідчих (розшукових) дій, то слідчий суддя відмовляє у задоволенні відповідного клопотання.

Так, наприклад, слідчий суддя Ковпаківського районного суду м. Суми, розглянувши клопотання сторони кримінального провадження – прокурора А. про надання дозволу на проведення обшуку за місцем фактичного проживання О. у квартирі, яка на праві власності належить Н., з метою відшукування підозрюваного О., встановив, що прокурор не довів наявність достатніх підстав вважати, що О. знаходиться у зазначеному в клопотанні місці. Крім того, прокурор не надав суду жодних доказів того, що О. оголошено в розшук через його неявку до органів досудового слідства чи прокуратури. Таким чином, слідчий суддя дійшов висновку, що на даній стадії досудового розслідування не доведено необхідність проведення обшуку, і тому у задоволенні клопотання прокурора А. відмовив [4].

Виявивши порушення або помилки у діяльності слідчого під час здійснення досудового розслідування, прокурор уповноважений давати слідчому вказівки. Так, п. 4 КПК України передбачає повноваження прокурора – процесуального керівника – доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а у разі потреби – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному цим Кодексом. Слідчий же, згідно з приписами ч. 4 ст. 40 КПК України, зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі. Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому КПК України, тягне за собою передбачену законом відповідальність.

Вказівку прокурора О. Д. Гринів визначає як процесуальне рішення прокурора, яке виноситься в ході здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінального провадження слідчому, керівнику органу досудового розслідування з метою досягнення всебічності, повноти та об'єктивності досудового розслідування, спрямоване на усунення прогалин та неповноти слідства, яка наділена ознаками імперативності і є обов'язковою до виконання [5, с. 211].

Разом із тим, здійснюючи нагляд за здійсненням досудового розслідування, прокурор повинен виходити з дотримання процесуальної самостійності слідчого. Враховуючи це, він не повинен втручатися у тактику проведення слідчих (розшукових) дій,

нав'язувати свою думку без наявності серйозних для того підстав. Але, навіть маючи підстави для втручання у діяльність слідчого, прокурор повинен дотримуватися правил професійної етики, виявляти повагу до всіх учасників кримінального провадження і не допускати у своїй діяльності дій, що підривають його авторитет.

Варто погодитися з А. М. Ларіним, на думку якого вказівки прокурора щодо вибору, зміни чи скасування запобіжних заходів, кваліфікації діяння й обсягу обвинувачення, проведення окремих слідчих дій і розшук підозрюваних належать не до виконаних, а таких, що підлягають виконанню в майбутньому дій та рішень слідчого [6, с. 56-57]. Це вказує на попереджувальну роль діяльності прокурора на стадії досудового розслідування, оскільки таким чином прокурор, здійснюючи процесуальне керівництво, попереджує майбутні порушення в діяльності слідчого.

Важливим кроком уперед стало закріплення у КПК України 2012 р. правила незмінності прокурора протягом усього кримінального провадження. Так, ч. 2 ст. 37 КПК України передбачає, що прокурор здійснює повноваження прокурора у кримінальному провадженні з його початку до завершення. В. В. Колодчин та А. Р. Туманянц із цього приводу зазначають, що трансформація наглядних функцій прокурора у функцію підтримання державного обвинувачення призводить до висновку, що найбільш доцільним є здійснення цих функцій однією особою, що підвищить відповідальність прокурора, який здійснює нагляд за дотриманням закону органами досудового слідства, за якістю висунутого обвинувачення, забезпечить ґрунтовне знання ним обставин учиненого злочину й доказів, зібраних по справі, а також спадковість між кримінальним переслідуванням на досудових стадіях і обвинуваченням у судових стадіях кримінального процесу [7, с. 40]. Як правильно зазначає з цього приводу Н. О. Турман, направляючи справу в суд першої інстанції і підтримуючи обвинувачення в суді, прокурор повинен бути переконаний у винності підсудного, його позиція повинна в будь-якому разі бути чітка, проте не остаточна, адже вона може змінюватися на основі зібраних і досліджених доказів під час судового розгляду [8, с. 440].

КПК України передбачає вичерпний перелік випадків, коли допускаються винятки з правила незмінності прокурора протягом усього кримінального провадження:

1) коли прокурори вищого рівня подають апеляційну чи касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявлени-

ми або винятковими обставинами (ч. 4 ст. 36 КПК України);

2) коли Генеральний прокурор, керівник регіональної прокуратури, їх перші заступники та заступники своєю вмотивованою постановою доручають здійснення досудового розслідування іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування (ч. 5 ст. 36 КПК України);

3) коли прокурор вищого рівня здійснює заміну одного прокурора на іншого з числа службових осіб органів прокуратури того самого рівня у разі скасування рішення або визнання незаконними вчиненої дії чи бездіяльності у досудовому провадженні, де було прийнято або вчинено незаконне рішення, дія чи бездіяльність (ч. 3 ст. 313 КПК України);

4) коли прокурор вищого рівня усуває від участі у судовому розгляді прокурора, який ініціював питання про зміну обвинувачення, висунення додаткового обвинувачення чи про початок провадження щодо юридичної особи або про відмову від підтримання державного обвинувачення, у разі відмови прокурора вищого рівня у погодженні відповідного клопотання (ч. 2 ст. 341 КПК України);

5) коли прокурор, який у відповідному кримінальному провадженні здійснює повноваження прокурора, не може їх здійснювати через задоволення заяви про його відвід, тяжку хворобу, звільнення з органу прокуратури або з іншої поважної причини, що унеможливорює його участь у кримінальному провадженні (ч. 3 ст. 37 КПК України);

6) коли у виняткових випадках повноваження прокурора покладаються керівником органу прокуратури на іншого прокурора цього органу прокуратури через неефективне здійснення прокурором нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування (ч. 3 ст. 37 КПК України).

Таким чином, практично завжди підставою для заміни прокурора у кримінальному провадженні є встановлення неефективності здійснення прокурором покладених на нього функцій або допущення помилок під час здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням або під час підтримання державного обвинувачення у суді.

Висновки

Таким чином, нагляд прокурора за проведенням слідчих (розшукових) дій можна визначити як діяльність щодо виявлення фактів порушень вимог закону під час при-

йняття рішень про проведення та проведення слідчих (розшукових) дій, реагування на такі порушення, а також попередження допущення порушень закону під час проведення слідчих (розшукових) дій. Така діяльність прокурора у кримінальному провадженні забезпечує своєчасне і кваліфіковане проведення слідчих (розшукових) дій, суворе дотримання при цьому вимог закону, що є запорукою здійснення ефективного досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Смирнов М. І. Функціональна спрямованість діяльності прокурора в кримінальному провадженні / М. І. Смирнов // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2016. – № 19. – С. 132-135. – (Серія : Юриспруденція).
2. Осмолян В. А. Прокурорський нагляд та участь прокурора у слідчих діях за новим Кримінальним процесуальним законодавством України / В. А. Осмолян // Університетські наукові записки. – 2013. – № 3(47). – С. 483-488.
3. Погорецький М. А. Процесуальне керівництво провадженням слідчих (розшукових) дій

під час досудового розслідування грабежів та розбоїв / М. А. Погорецький, Ю. А. Кушнерик // Право і громадянське суспільство. – 2014. – № 1. – С. 79-89.

4. Ухвала Ковпаківського районного суду м. Суми від 07 жовтня 2016 р. у справі № 592/9278/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/61899320>.

5. Гринів О. Д. Вказівка прокурора як форма процесуального керівництва досудовим розслідуванням / О. Д. Гринів // Університетські наукові записки. – 2016. – № 57. – С. 205-212.

6. Ларин А. М. Прокурорський надзор и руководство расследованием / А. М. Ларин // Социалистическая законность. – 1978. – № 10. – С. 56-60.

7. Колодчин В. В. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції : монографія / В. В. Колодчин, А. Р. Туманянц. – Х. : ТОВ «Оберіг», 2016. – 228 с.

8. Турман Н. О. Теоретично-правова характеристика відмови прокурора від обвинувачення та наслідки останньої для підсудного / Н. О. Турман // Держава і право. – 2012. – Вип. 55. – С. 438-443.

Статья посвящена исследованию особенностей реализации прокурором конституционных полномочий по надзору за негласными и другими следственными и розыскными действиями органов проработки. Предложено определение понятия «надзор прокурора за проведением следственных (розыскных) действий». Предложено дополнить формы участия прокурора в проведении следственных (розыскных) действий инициацией и обоснованием перед следственным судьей вопроса о проведении следственных (розыскных) действий.

Ключевые слова: прокурор, конституционные полномочия, следственные (розыскные) действия, надзор, досудебное расследование.

The article is devoted to the investigation of the peculiarities of the implementation of the constitutional authority by the prosecutor to oversee the secret and other investigative and search actions of the law enforcement agencies. The definition of "supervision of the prosecutor for the conduct of investigative (search) actions" is proposed. It is proposed to supplement the forms of participation of the prosecutor in the conduct of investigative (search) actions by initiating and justifying the question of carrying out investigation (search) actions before the investigating judge.

Key words: prosecutor, constitutional powers, investigative (search) actions, supervision, pre-trial investigation.